

а определяемое имя вовсе опускается: *налич-к-а* ← *наличные деньги*, *высот-к-а* ← *высотное здание*, *зачет-к-а* ← *зачетная книжка* / *пяц-і-этаж-к-а* ← *пяціпавярховы дом*, *візіт-к-а* ← *візітная картка*. Такой же способ обнаруживается и при образовании бытовых наименований крупы: *пшён-к-а* ← *пшённая крупа*, *греч-к-а* ← *гречневая крупа* / *аўсян-к-а* ← *аўсяная крупа*, *ман-к-а* ← *манная крупа*, а также других пищевых изделий: *жэжен-к-а* ← *жэженый сахар* / *тушон-к-а* ← *тушоное мяса* [8, с. 239].

На примере универбации можно наблюдать многие важнейшие тенденции в развитии современных русского и белорусского языков, в словообразовательной системе которых много общего (например, продуктивность суффикса *-к(а)* для образования рассматриваемого явления универбации), что обусловлено как близкородственностью (происхождением из одного языка-источника), так и межъязыковыми контактами.

Заключение. Универбация — молодое явление. Данный процесс вполне закономерный: с развитием общества, в котором появляются многочисленные новые реалии действительности. Универбация отражает две тенденции — тенденцию к экспрессивности и к экономии речевых усилий, а универбы, функционирующие в русском и белорусском языках образуют собой достаточно продуктивную группу и отражают ряд особенностей русского языка на современном этапе его развития. Универбацию исследователи склонны относить к разговорным способам словообразования, так как они обладают высокой продуктивностью в разговорной речи. Кстати сказать, этот способ словопроизводства довольно широко распространен в профессиональных языках или в языках ограниченных социальных групп, причем образуемая таким образом лексика используется как в обиходе, так и в официально-деловом общении.

Список цитируемых источников

1. Граматыка беларускай мовы. — Мінск : Выд-ва АН БССР, 1962. — Т. 1. Марфалогія. — 542 с.
2. Дьячок, Н. В. Универбация в русском языке: структурно-семантическое и ономазиологическое описание : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.02. / Н. В. Дьячок. — Артемовск, 2015. — 522 л.
3. Земская, Е. Активные процессы в русском словообразовании нашего времени / Е. Земская // Acta Neophilologica, VIII, 2006. — С. 9—21.
4. Земская, Е. А. Словообразование как деятельность / Е. А. Земская. — М. : КомКнига, 2005. — 224 с.
5. Плотнікаў, Б. А. Беларуская мова: Лінгвістычны кампендыўм / Б. А. Плотнікаў, Л. А. Асташонак. — Мінск : Інтэрпрэс-сервіс : Кніж. дом, 2003. — 672 с.
6. Николаев, Г. А. Универбаты и субстантивы в истории русского словообразования / Г. А. Николаев // Творба речи и њне-ни ресурси у словенским језицима : зб. радова са Четрнаесте међународне научне конференције. Комисије за творбу речи при Међународном комитету слависта / Филолошки факултет Универзитета у Београду ; уред.: Б. Ђорић, Р. Драгићевић (гл. уред.), А. А. Лукашанец [и др.]. — Београд : Филолошки факултет, 2012. — С. 245—254.
7. Русский язык : энциклопедия / под ред. Ю. Н. Караулова. — М. : Науч. изд-во «Большая Рос. энцикл.», 2003. — 704 с.
8. Сопоставительное описание русского и белорусского языков. Словообразование / А. В. Андреева [и др.] ; науч. ред.: А. А. Лукашанец, О. М. Николаева ; Нац. акад. наук Беларуси, Центр исслед. белорус. культуры, яз. и лит., Ин-т яз. и лит. им. Я. Коласа и Я. Купалы. — Минск : Беларус. навука, 2014. — 486 с.
9. Сцяцко, П. У. Народная лексика і словаўтварэнне / П. У. Сцяцко. — Мінск : Навука і тэхніка, 1972. — 288 с.
10. Українська мова : енцикл. — Київ : Україн. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. — 824 с.
11. Шанский, Н. М. Очерки по русскому словообразованию и лексикологии / Н. М. Шанский. — М. : Гос. учеб.-пед. изд-во М-ва просвещения РСФСР, 1959. — 245 с.
12. Dokulil, M. Mluvnice češtiny (1). Fonetika, fonologie, morfonologie a morfemika, tvoření slov / M. Dokulil. — Praha : Academia, 1986. — 566 s.

УДК 821.161.3:82-3 Ягоўдзік

Я. У. Кавальчук

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы

ТЭМА ДЗЯЦІНСТВА Ў АПОВЕСЦІ УЛАДЗІМІРА ЯГОЎДЗІКА «ВОЧЫ НАЧНІЦЫ»

Уводзіны. Тэма дзяцінства даволі шырока прадстаўлена ў беларускай літаратуры, да яе звярталіся Я. Колас, З. Бядуля, Я. Маўр, А. Якімовіч, М. Лынькоў і іншыя пісьменнікі-класікі. Кузьма Чорны, напрыклад, з’яўляецца аўтарам аповесці «Насечка», якая вывучаецца ў школе і лічыцца адным з лепшых твораў у беларускай літаратуры пра ўзаемаадносіны падлеткаў. Кузьма Чорны справядліва звязваў праблему станаўлення асобы чалавека з сямейным асяродкам і школай, дзе закладваюцца асновы паводзінаў дзіцяці. Тэму дзяцінства ґрунтоўна раскрываюць сучасныя пісьменнікі (Р. Баравікова, А. Вольскі, У. Ліпскі, А. Федарэнка, В. Шырко, У. Ягоўдзік і інш.).

Асноўная частка. Пераканаўча расказвае пра свет маленства У. Ягоўдзік — пісьменнік лірычнага самавыяўлення, «душэўнай самааддачы», «унутранай свабоды і нязмушанай натуральнай гаворкі ад свайго “я” пра сапраўды важнае і значнае» (Я. Лецка) [1, с. 137]. Кожны яго твор — удала схоплены штрых з паўсядзённага жыцця дарослых і дзяцей. Па словах В. Гігевіча, пры чытанні твораў У. Ягоўдзіка

ўзнікае глыбокае адчуванне радасці і болю зямнога быцця, чуецца «між радкоў чысты музычны гук» [2, с. 64]. Пэразаік дасягае вобразнай экспрэсіўнасці і пластыкі пісьма. Ужо ў першай кнізе прозы «Стронга» (1984) выявілася яго адметная стыльвая манера: «плынь апавядання цячэ няспешна, у інтымных настраёвых перажываннях, хвалюючых супрычыненнях з характэрам прыроды і жыццём чалавека» [1, с. 138].

У другой кнізе «Прыручэнне птушкі» (1989) творчасць У. Ягоўдзіка набыла яшчэ большую псіхалагічную глыбінку, пра што сведчыць, у прыватнасці, аповесць «Вочы начніцы». Гэты твор напісаны на тэму дзяцінства паводле аўтабіяграфічнага матэрыялу: у дзіцячыя гады будучы пэразаік перажыў страту бацькоў, вучыўся ў школе-інтэрнаце. Трывожная памяць аўтара скіроўваецца да незабыўнага свету маленства. Гэтае вяртанне — балючае, пакутлівае і адначасова шчымліва-радаснае. Аўтарскі аповед у творы — роздумна-рэфлексійны, лірычны.

Галоўным героем аповесці «Вочы начніцы» з’яўляецца Валерык Літвінчук — падлетак, які жыве з маці, бабуляй і дзядулем. Дзяцінства хлопчыка азмрочана хваробай маці і прадчуваннем яе адыходу ў іншы свет. Герой У. Ягоўдзіка перажывае вялікія эмацыянальныя ўзрушэнні і змены, пад уплывам жыцця і людзей фарміруецца яго духоўнае і маральнае аблічча. Аўтар выкарыстоўвае памяншальна-ласкавы суфікс у імені героя (Валерык), падкрэсліваючы тым самым уласнае спачуванне сімпатыі да яго. Цеплыня ў адносінах да хлопчыка выяўляецца з боку сям’і. У доме пануе лад, спакой, які парушаецца, аднак, цяжкай хваробай маці. Паводле сюжэта большасць часу жанчына знаходзіцца ў бальніцы.

Адносіны паміж маці і сынам пяшчотныя, напоўненыя любоўю і ласкай: «Мамачка, ты прастудзішся... Падніміся, хадзем у хату...» [3, с. 7]. Гэтыя словы выяўляюць глыбокі клопат Валерыка пра найдаражэйшага і самага роднага чалавека. Пісьменнік па-мастацку дасканала апісвае ўзрушаньня пакуці хлопчыка ў той момант, калі ён шукае машыну, каб як мага хутчэй адвезці маці ў бальніцу ў час прыступу хваробы. Валерык хвалюецца, каб толькі паспеець: «Мамачка, я мігам... Толькі ты не...» [3, с. 8]. Ён паводзіць сябе як дарослы. Ubачыўшы нерухомую маці, Валерык пераадолеў страх, разгубленасць, паклікаў на дапамогу старэйшых, разам з дзядулем знайшоў машыну ехаць у бальніцу. Аповесць вызначаецца яркай псіхалагічнай дэталю, напрыклад, у апісанні рук маці («запэцканыя ў брыкетны пыл маленькія рукі», «з нязвыкла вялікімі, як не сваімі, рукамі»). Унутраны зрок пісьменніка дасягае сапраўднай мастацкай глыбіні ў абмалёўцы драматызаваных эпізодаў, звязаных з перажыванымі галоўнага героя адносна хваробы маладой жанчыны.

Падлетак прадчувае трагічны лёс маці, але пра гэта адкрыта не гаворыць. Прадвесцем бяды становіцца амяла. Глыбокая псіхалагічная паралель знітоўвае вобразы маці і бярозы. Малюнак дрэва паўстае ва ўспрыманні падлетка ў суаднесенасці з цяжкай хваробай маці, таму «бярэзіна не была падобная на самую сябе» [1, с. 142]. Міфічная Начніца для Валерыка — жывая істота: «Не хавайся, выходзь на святло, Начніца! Я усё роўна пазнаў цябе. Няхай ты схавалася ў цемры сама, ды табе не схавашь трохкутных вачэй, што блішчаць жоўтым прагавітым агнём» [1, с. 142]. Амяла, якую ў народзе называлі начніцай, — «знак бяды» для Валерыка і яго сям’і. Гэта расліна, якая жывіцца сокам дрэва, таму яно засыхае і ўрэшце трапляе пад сякеру.

Лёс выпрабаввае хлопчыка цяжкасцямі, пакутамі (хвароба маці). Перажытыя трагічныя моманты і падзеі становяцца прычынай разладу ў яго душы, накладваюць адбітак трывожных прадчуванняў, мрояў, згадак. Душа падлетка, аднак, не хоча мірыцца з «украпінкай» чорнага колеру ў дыванах, вытканых бабкаю Наталіяй: «Пачынаю лічыць колеры... Далей дыміцца светла-зялёны, падобны да маладзенькага бразавяга лісця. А ўжо за ім ідзе строгая чорная стужка, якая проста лезе ў вочы. Навошта яна? Няхай бы лепш новая вясёлка пачыналася адразу за маладым зялёным колерам, бо чорны я не люблю, ды і тут ён не да месца» [4, с. 63]. Як бачым, Валерык здольны спасцігаць свет і ў светлых фарбах, якіх, на жаль, у яго жыцці няма.

Сапраўдны жаночы клопат у адносінах да ўнука працягвае бабуля Наталія. Яна шкадуе яго, бо ведае, што акрамя маці, хрышчонай і іх з дзедом у Валерыка нікога няма. У час адсутнасці маці яна асабліва клапоціцца пра ўнука: «Пасёрбай, пасёрбай, — усміхаецца бабуля. — Без капусты — жывот пусты...» [3, с. 10]. Валерык у сваю чаргу дапамагае бабулі з дзедом па гаспадарцы, не забывае пра бацькоўскую хату і чакае вяртання мамы. Не менш, чым бабуля, хвалюецца за ўнука і дзед: «Унучак, што з табой? — у дзедавых вачах застыла трывога. — Ты не ўчадзеў?» [3, с. 30]. Як бачым, У. Ягоўдзік падкрэслівае асабліва значную ролю сям’і ў фарміраванні асобы чалавека, звяртаецца да праблемы выхавання дзяцей, якія засталіся без бацькоў.

Яшчэ адно пытанне, якое цікавіць пісьменніка, — станаўленне асобы чалавека пад уплывам школы, настаўнікаў. Валерык нарадзіўся з душой мастака, якая прагне радасці, чысціні, святла, цуду, казкі. Падлетак заўважае разнастайнасць колераў навакольнага свету: «Бо той жа снег, калі прыгледзецца як след, дык зусім не белы. Раніцай, калі ёсць сонца, дык чысты і ружовы, а ўвечары часцей за ўсё смутна-шэры» [3, с. 15]. Тонкасць успрымання свету, назіральнасць, мастацкія здольнасці хлопчыка заўважыла настаўніца малявання Марына Юр’еўна — маладзенькая практыкантка з горада. Яна валодае дарам сапраўднага педагога, што выяўляецца ў душэўным багацці натуры, далікатнасці і непасрэднасці адносінаў да вучняў, веры ў іх творчыя здольнасці. Праводзячы ўрокі малявання, настаўніца заўважыла талент хлопчыка. Валерыка вабіць чалавечае характэра Марыны Юр’еўны, таму падлетак, атрымаўшы заданне выканаць малюнак, звяртаецца да вобраза казачнай царэўны — свайго настаўніцы. Гэтая ілюстрацыя асабліва ўразіла Марыну Юр’еўну:

— Валера, калі не шкада, падары мне гэтую ілюстрацыю.

— Бярыце...

— Дзякуй табе... Ведаеш, я адразу пазнала сябе ў вобразе прынцэсы. У цябе ёсць мастацкія здольнасці [3, с. 33].

Настаўніца хоча даслаць малюнкi Валерыка ў Мiнск на выстаўку, прапаноўвае хлопчыку запісацца ў студыю малявання ў Слонiме. У вобразе маладой настаўніцы ўвасоблена характава першага кахання, якое хлопчык перажывае ў абагаўленнi і рэўнасцi. Неўзабаве Марына Юр'еўна вяртаецца ў горад, і гэта яшчэ адзiн сумны эпізод з жыцця Валерыка. Настаўніца малявання, аднак, пакідае ў душы падлетка любоў да прыгожага, веру ў людзей, адчуванне незвычайнасцi гісторыi роднай зямлi, якая нарадзіла кампазітара Агiнскага. Валерык застаецца са сваімі пачуццямi сам-насам, хоць яго сэрца прагне разумення і суперажывання. «А Марына Юр'еўна зразумела б мяне, абавязкова зразумела б!» — так балюча перажывае сваю адзiноту падлетак. Ягоўдзiк падкрэслівае значнасць школы ў выхаваннi асобы дзiцяцi, неабходнасць чулых, далікатных адносiн настаўнікаў да вучняў, умення педагогаў заўважыць непаўторнасць асобы чалавека.

Валерык адносiцца да тых людзей, у якіх «глыбока самотныя і безабаронныя душы, якім суджана жыць сярод людзей ад нараджэння са сваёй чуйнаю і ранiмаю псіхікай» (Г. Тычка) [1, с. 142]. Ён балюча ўспрымае смерць Толіка Васюкова, грэблівыя адносiны брыгадзiра Патапчыка да хваробы мацi, хлусню і чэрстваў настаўніцы Таісы Барысаўны, якая неаб'ектыўна была пераканана ў неўцтве Валерыка. Хлопчык, сустракаючы шмат трагічных абставiнаў, застаецца, аднак, адкрытым свету, людзям, умее спачуваць, шкадаваць iншых, дараваць крыўды. Дзякуючы дзядулю і бабулі, падлетак пачынае разумець усё прыгожае, роднае, беларускае.

Уладзiмiр Ягоўдзiк разглядае тэму дзiячiнства ў трох аспектах: сямейны, школьны і сяброўскі асяродак у фарміраваннi асобы падлетка. У сям'і Валерык выходзіць ва ўмовах цеплыні і спагады, пра яго клапацяцца мацi, бабуля, дзед, цётка Ніна, таму хлопчык уяўляе сабой выхаваную і нават таленавітую асобу. У школе мастацкiя здольнасцi Валерыка заўважае настаўніца малявання, якая імкнецца падтрымаць свайго вучня. Супраць Марыны Юр'еўны выступае завуч школы, якая лічыць, што хлопчык не варты ўвагі, бо не стараецца вучыцца. Адносiны з равеснікамі ў Валерыка няпростыя. Адны зайдросцяць яму, iншыя не разумеюць унутраны свет хлопчыка.

Заклучэнне. Уладзiмiр Ягоўдзiк — сапраўдны знаўца дзiячэй душы, які ў асабiстым жыццi спазнаў цяжкасць лёсу сiраты, таму ў аповесцi пiсьменнік так пераканаўча перадаў трывожныя перажываннi і дзiячэй захваленнi свайго героя. На жыццёвым шляху Валерык сустракае складаныя абставiны: хвароба мацi, непаразуменне з сябрамі, адсутнасць бацькi, душэўная абыякавасць аднавяскоўцаў, але гэты не перашкаджае яму бачыць прыгажосць жыцця, развіваць свой талент і верыць у будучыню.

Спіс цытуемых крыніц

1. Бельскі, А. І. Сучасная беларуская літаратура / А. І. Бельскі. — Мiнск : Нар. асвета, 1997. — 254 с.
2. Настроенасць на суд : да 55-годдзя Уладзiмiра Ягоўдзiка / П. Васючэнка // Пачатк. шк. — 2011. — № 2. — С. 64—65.
3. Ягоўдзiк, У. Шчыраю ноччу / У. Ягоўдзiк. — Мiнск : Літ. і Маст., 2009. — 271 с.

УДК 81

К. А. Каралькова

Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования
«Смоленский государственный университет», Смоленск, Российская Федерация

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ РЕАЛИИ В РОМАНЕ XX ВЕКА

Введение. Данная работа представляет собой попытку сравнительно-сопоставительного анализа лингвокультурологических реалий в романе XX века Редьярда Киплинга «Ким», который изображает отношения внутреннего мира писателей и реальности, а также особенности их передачи в русском переводе. Эти проблемы являются актуальными, поскольку в последнее время значительно усилился интерес к исследованиям в области лингвокультурологии, к изучению взаимовлияния культуры и языка, к проблемам национального лингвокультурного пространства [1]. Вследствие этого можно допустить, что из объединения двух миров может появиться всего лишь еще один мир с критериями, свойственными только ему. В доказательство этого мы рассмотрим отдельные аспекты, характерные для художественного мира: время и пространство, психологические и нравственные категории романа.

Основная часть. На современном этапе лингвокультурология переживает период расцвета. Это объясняется рядом причин: стремительной глобализацией мировых проблем, необходимостью учитывать универсальные и специфические характеристики поведения и общения различных народов; объективной интегративной тенденцией развития гуманитарных наук, необходимостью освоения лингвистами результатов, добытых представителями смежных отраслей знания (психологии, социологии, этнографии, культурологии, политологии и др.); прикладной стороной лингвистического знания, пониманием языка как средства концентрированного осмысления коллективного опыта, находящего прямые выходы в практику рекламного и политического воздействия, в коммуникативную среду массовой информации [2].